

СУЧАСНИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Топчій В. В.

У статті автором досліджено сучасний стан злочинності в Україні у сфері інтелектуальної власності. Автором проаналізовано найбільш гострі проблеми кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності, які можна диференціювати на групи теоретичних і практичних проблем.

У статті автором зазначені теоретичні проблеми, адже ускладнює кваліфікацію конкретних посягань на інтелектуальну власність проблема об'єктів: відмінності в термінології Кримінального та Цивільного кодексів України: «знак для товарів і послуг»/«торгова марка», «фірмове/комерційне найменування», «топографія/«компоновка інтегральної мікросхеми» відповідно. Можна зазначити й проблему об'єктивної сторони злочинів; практичні проблеми, зокрема, труднощі у правоохоронців викликає документування злочинів, скоєних не з фізичними носіями, а факти інтернет-піратства. Спірною залишається передбачена Кримінальним кодексом необхідність конфіскації всієї контрафактної продукції, зокрема реалізованої сумлінним покупцем, які не знали про порушення прав інтелектуальної власності. Технології, які постійно розвиваються, породжують нові форми зазіхань на інтелектуальну власність, особливо в мережі Інтернет, що вимагає високої кваліфікації правоохоронців і суддів.

Ключові слова: злочинність, авторські права, інтелектуальна власність, об'єкти авторського права, суміжні права, кримінальна відповідальність.

В статье автором исследовано современное состояние преступности в Украине в сфере интеллектуальной собственности. Автором проанализированы наиболее острые проблемы уголовно-правовой защиты прав интеллектуальной собственности, возможность их дифференцировать на группы теоретических и практических проблем.

Автор указывает на теоретические проблемы, что усложняет квалификацию конкретных посягательств на интеллектуальную собственность проблема объектов: различия в терминологии Уголовного и Гражданского кодексов Украины: «товарный знак»/«торговая марка», «фирменное/коммерческое наименование», «топография/компоновка интегральной микросхемы» соответственно. Можно отметить и проблему объективной стороны преступлений; практические проблемы, в частности: трудности у правоохранителей вызывает документирование преступлений, совершенных не с физическими носителями, а факты интернет-пиратства. Спорной остается предусмотренная Уголовным кодексом необходимость конфискации всей контрафактной продукции, в т.ч. реализованной добросовестным покупателем, которые не знали о нарушении прав интеллектуальной собственности. Технологии, которые постоянно развиваются, порождают новые формы посягательств на интеллектуальную собственность, особенно в сети Интернет, что требует высокой квалификации правоохранителей и судей.

Ключевые слова: преступность, авторские права, интеллектуальная собственность, объекты авторского права, смежные права, уголовная ответственность.

In the article the author investigates the current state of crime in Ukraine in the field of intellectual property. The author analyzes the most acute problems of criminal legal protection of intellectual property rights, which may differentiate into groups of theoretical and practical problems.

Protection of intellectual property rights is one of the foundations of modern society. This is explained both by its humanist orientation in the defense of all human rights and economic expediency, since in modern society the goods and services created by high technologies dominate. However, a number of countries show a low development of national high-tech industries, which experts directly associate with low protection of intellectual property, the focus on the legal or illegal borrowing of foreign objects of relevant rights. Unfortunately, the current economic situation in Ukraine promotes the growth of demand for low-price goods. According to expert estimates, counterfeit media, clothing, household appliances, accessories, pharmaceuticals, food, alcoholic beverages and even such specific products as pesticides are the most intensive in Ukraine.

The author mentioned in the article theoretical problems, namely: the qualification of specific encroachments on the intellectual property of the problem of objects: the differences in the terminology of the Criminal and Civil Codes of Ukraine: “a sign for goods and services”/“trade mark”, “brand name/ commercial name”, “topography/layout of the integrated circuits” respectively. One can also point out the problem of the objective side of crimes; practical problems, in particular: the difficulties of law-enforcers cause the documentation of crimes committed not with physical carriers, such as the facts of Internet piracy. It is still controversial that the Criminal Code provides for the need to confiscate all counterfeit products, including realized by conscientious buyers who did not know about the violation of intellectual property rights. Emerging technologies generate new forms of encroachments on intellectual property, especially on the Internet, requiring highly qualified law enforcement officers and judges.

Key words: crime, copyrights, intellectual property, copyright objects, related rights, criminal liability.

Постановка проблеми та її актуальність. Захист прав інтелектуальної власності є однією з основ сучасного соціуму. Це пояснюється як його гуманістичною спрямованістю на захист усіх прав людини, так і економічною доцільністю, оскільки в сучасному суспільстві домінують товари і послуги, створені високими технологіями. Однак низка країн демонструють низький розвиток національних високотехнологічних виробництв, що експерти безпосередньо пов'язують з низьким захистом інтелектуальної власності, спрямованістю на легальне або нелегальне запозичення іноземних об'єктів відповідних прав. На жаль, нинішня економічна ситуація в Україні сприяє зростанню попиту на товари із заниженими цінами. За оцінками експертів, найбільш інтенсивно в Україні реалізуються контрафактні носії інформації, одяг, побутова техніка, аксесуари, фармацевтичні препарати, продукти харчування, алкогольні напої та навіть такі специфічні товари, як пестициди.

Виклад основного матеріалу. У Кримінальному кодексі України немає спеціального розділу, який був би присвячений посяганням на інтелектуальну власність, тому експерти полемізують про перелік відповідних злочинів. Не викликає сумнівів, що до цього переліку входять ст. 176 і 177 КК. Відрізняються вони різними об'єктами: ст. 176 захищає твори науки, літератури і мистецтва, комп'ютерні програми і бази даних, фонограми, відеограми і програми мовлення, а також «будь-які інші об'єкти авторських і суміжних прав», а ст. 177 захищає інші об'єкти інтелектуальної власності, які не відносяться до авторського права: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин, раціоналізаторські пропозиції. Відрізняються також формулювання, що описують злочинні діяння: ст. 176 забороняє незаконне відтворення, розповсюдження, тиражування зазначених об'єктів, а також «будь-яке умисне порушення авторського права і суміжних прав» (наприклад, плагіат), а ст. 177 забороняє «незаконне використання або інше умисне порушення права на зазначені об'єкти». Обидві статті структуровані на три частини. Кваліфікуючою ознакою для їх перших частин є заподіяння шкоди понад

121 800 грн, для других частин – вчинення діянь повторно або за попередньою змовою групою осіб, або заподіяння шкоди понад 121 800 грн, для третіх частин – вчинення діянь службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, чи спричинення збитку понад 609 тис. грн. Санкції обох статей ідентичні за суттю і відрізняються тільки формулюваннями.

На думку низки фахівців, кримінально-правовий захист інтелектуальної власності також забезпечується іншими нормами Кримінального кодексу. Перерахуємо їх у порядку умовної значущості для захисту цих прав:

- ст. 203-1. Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва;
- ст. 229. Незаконне використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування;
- ст. 216. Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок;
- ст. 231. Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю;
- ст. 232. Розголошення комерційної таємниці;
- ст. 203. Зайняття забороненими видами господарської діяльності;
- ст. 228. Примушування до антиконкурентних узгоджених дій.

Аналізуючи найбільш гострі проблеми кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності, можна їх диференціювати на групи теоретичних і практичних проблем.

Теоретичні проблеми. Ускладнює кваліфікацію конкретних посягань на інтелектуальну власність проблема об'єктів: відмінності в термінології Кримінального та Цивільного кодексів України: «знак для товарів і послуг»/ «торгова марка», «фірмове/комерційне найменування», «топографія/ компоновка інтегральної мікросхеми» відповідно. Можна зазначити й проблему об'єктивної сторони злочинів. Низка експертів пропо-

нують змінити кваліфікацію кримінально караних порушень інтелектуальної власності за зразком інших країн: орієнтуватися не тільки на ознаки значного збитку, який на практиці ще потрібно довести, а й на ознаку повторності. У такому разі будь-яке повторне порушення прав інтелектуальної власності потягне за собою не адміністративну, а кримінальну відповідальність. Заслуговує на увагу пропозиція експертів віднести злочини проти інтелектуальної власності до злочинів середньої тяжкості, оскільки за чинним законодавством підготовка до їх скоєння не карається, оскільки це злочини невеликої тяжкості. Сприяло б однаковому застосуванню норм щодо захисту прав інтелектуальної власності їх зосередження в одному спеціальному розділі Кримінального кодексу України.

Практичні проблеми. Труднощі у правоохоронців викликає документування злочинів, скоєних не з фізичними носіями, а, наприклад, факти інтернет-піратства. Спірною залишається передбачена Кримінальним кодексом необхідність конфіскації всієї контрафактної продукції, зокрема реалізованої сумлінним покупцем, які не знали про порушення прав інтелектуальної власності. Технології, які постійно розвиваються, породжують нові форми зазіхань на інтелектуальну власність, особливо в мережі Інтернет, що вимагає високої кваліфікації правоохоронців і суддів. Міжнародні організації рекомендують впроваджувати інструменти їх спеціалізації. Низка злочинів проти інтелектуальної власності (частини 1 ст. 176 і 177, ст. 203 КК та ін.) відносяться до справ приватного обвинувачення, тому правоохоронці самостійно виявлені факти не реєструють і не проводять розслідування, не отримавши заяву від потерпілих. Представники потерпілої сторони часто скаржаться на затягування надання їм офіційного статусу. Аналіз матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що в Україні винесено всього 5 вироків за ст. 177 КК (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію) і 242 вироків за ст. 176 КК (порушення авторського права і суміжних прав), причому пік останніх припав на 2012 р. [1].

За офіційними даними, посягання на інтелектуальну власність становить близько 1% у структурі економічної злочинності. Водночас, на думку експертів, латентність цих злочинів становить 80-90% від загального числа.

Серед злочинів проти інтелектуальної власності найпоширенішими є порушення авторських та суміжних прав (77,5%). На другому місці – незаконне використання

товарного знака (15,2%), потім йдуть порушення патентних та винахідницьких прав і незаконне отримання і розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (близько 4%). Порушення прав на результати творчої діяльності в галузі культури і мистецтв є найбільш масовими, що вимагає вжиття заходів щодо захисту прав і законних інтересів творчих працівників [2].

У сучасній літературі під суспільною небезпекою розуміють об'єктивну властивість діянь, що тягнуть негативні зміни в соціальній дійсності, спричиняють суттєву шкоду суспільним відносинам. Специфіка суспільної небезпеки полягає в її характері та ступені. Суспільна небезпека за певних приводів і умов є єдиною підставою криміналізації діянь. Аналізуючи теоретичні дослідження, можна помітити різні погляди криміналістів щодо суспільної небезпеки злочинів у сфері інтелектуальної власності. Таким чином, виникає необхідність дослідження кримінологічних аспектів криміналізації зазначених злочинів. Насамперед з'ясуємо суть прямої шкоди, що спричиняється скоєнням злочинів проти інтелектуальної власності, яка має певну специфіку, зумовлену особливостями об'єкта, на який спрямовані ці злочини. Слід погодитися з В.Б. Харченко, що саме настання суспільно небезпечних наслідків перетворюють посягання у сфері інтелектуальної власності на злочин, їх розмір і тяжкість водночас є і критерієм оцінки вчиненого, що дає змогу проводити розмежування з правопорушеннями та виступає найважливішим критерієм криміналізації зазначених діянь. Аналіз 179 архівних кримінальних справ дає підстави говорити про значні збитки, які несуть володілці виняткових майнових прав інтелектуальної власності. Сукупний розмір матеріальної шкоди, заподіяної досліджуваними злочинами у сфері інтелектуальної власності, сягнув 36 657 007 грн, з яких за ст. 176 КК України (154 кримінальні справи) – 29 365 097 грн, а за ст. 229 КК України (25 кримінальних справ) – 7 291 910 грн. Такі розміри збитків підтверджені експертизою по кожній кримінальній справі. Фактично це упущена вигода, яку отримали б володілці прав інтелектуальної власності, якщо б за звичайних обставин їх право не було порушене. Серед потерпілих такі відомі американські компанії, як Microsoft, Adobe System, Corel, Adidas Group, Nike International LTD, Kraft Foods Inc. Зазначені розміри прямої шкоди, з огляду на високу латентність та значну поширеність злочинів проти інтелектуальної власності, вражають. Лише корпорація Microsoft оцінює свої збитки від контрафактного продажу програмного забезпечення в нашій державі у 200 млн доларів США. У зв'язку з цим не дивно, що Міжнародний альянс інтелектуальної власності (IIPA) у своєму звіті визнав Україну країною-піратом № 1 у світі. Але матеріальними збитками не охоплюються всі наслідки злочинних порушень права інтелектуальної власності.

Існування цього різновиду злочинності призводить до значних негативних змін у суспільному житті та суспільній свідомості, які не піддаються грошовому виміру. Акумулятивним негативним впливом на суспільство від такої злочинності є стан незахищеності права інтелектуальної власності, що заважає нормальному розвитку суспільних відносин з приводу комерціаліза-

ції прав інтелектуальної власності і, таким чином, призводить до неможливості переходу економіки України з індустріальної до постіндустріальної. Отже, на підставі вищезазначеного можна стверджувати, що ступінь суспільної небезпеки злочинів проти інтелектуальної власності у сучасному світі досить високий [3].

Висновки. Отже, слід зазначити, що чинним Кримінальним кодексом України встановлено відносно незначну міру покарання за злочини проти права інтелектуальної власності. Проте досить порівняти найбільш жорстку санкцію за порушення авторського права і суміжних прав – позбавлення волі – у законодавстві України та країн, що успішно викорінюють піратство. Так, ст. 176 КК України передбачає позбавлення волі за скоєння вказаного злочину максимум строком до 2 років, у США – до 10 років, у Польщі – до 5 років, а в Малайзії – аж до 20 років [4; 5, с. 45]. Як свідчить міжнародний досвід, досягти успіху в боротьбі зі злочинними порушеннями права інтелектуальної власності можна в тому разі, коли громадяни усвідомили, що держава не допускає таких порушень. У таких країнах, де подібні заходи застосовувалися та були підкріплені ефективними каральними санкціями, порушення права інтелектуальної власності ставиться під контроль без помітних політичних заворушень і витрат величезних урядових ресурсів [6].

Отже, необхідно зазначити, що, незважаючи на посилення санкцій за посягання на інтелектуальну власність, у світовому масштабі має місце і протилежна тенденція: мінімізація кримінальної відповідальності за порушення цивільних прав, до яких відносяться права інтелектуальної власності. Проте в умовах зневаги інтелектуальної власності в Україні особливої значущості набуває саме кримінально-правовий захист відповідних прав як найбільш ефективний.

Література

1. Асадчев Ю. Суть та проблеми кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Електронне видання. 2013. URL: <http://lexliga.com/ua/novosti/sushhnost-i-problemyi-ugolovno-pravovoj-zashchityi-prav-intelektualnoj-sobstvennosti-v-ukraine>
2. Злочини проти інтелектуальної власності: посібник. Електронне видання. URL: https://stud.com.ua/19311/etika_ta_estetika/zlochinyi_protiv_intelektualnoyi_vlasnosti.
3. Новиков О.В. Деякі питання суспільної небезпеки злочинів у сфері інтелектуальної власності. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6319/1/Novikov_322-323.pdf
4. Харченко В.Б. До проблеми визначення права інтелектуальної власності на наукове відкриття предметом кримінально-правової охорони. Часопис Київського університету права. 2010. № 1. С. 192-196.
5. Ермоленко В.А. Умови, що сприяють вчиненню злочинних порушень у сфері авторського права та суміжних прав. Держава та регіони. Серія: Право. 2009. № 4. С. 42-47.
6. Електронний ресурс. URL: file:///C:/Users/Andrii/Desktop/pp_2013_3_47.pdf

Топчій В. В.,
кандидат юридичних наук,
прокурор прокуратури Київської області